

ՊՐՈՖ. ՅԱՆՈՒՇԿԵՎԻՉ

ԻՆՉՊԵՍ ՊԵՏԲԵՈԳՆԵԼ
ԱՆԱՍՈՒՆՆԵՐԻՆ ԾՆՆԴԱ-
ԲԵՐՈՒԹՅԱՆ ԺԱՄԱՆԱԿ

619

3Ա-35

ՊԵՏՂՐԱՏ 1933 ՅԵՐԵՎԱՆ

09 JUL 2013

Տեխն. խմբագիր՝ Գ. Զեմյան
Լեզվ. խմբագիր՝ Հ. Պետրոսյան
Թարգմ. Հ. Միրզոյան
Սրբագրիչ՝ Հ. Սառիկյան
Պատվեր № 615 Դրավիտ № 8087 (P)
Հրատ. № 2515 Տիրած 2.000
Պետերատի տպարան

Հանձնված է արտադրության 5 մարտի 1933 թ.
Ստորագրված է տպագրելու 30 մարտի 1933 թ.

ԻՆՉՊԵՍ ՊԵՏՔ Ե ՈԳՆԵԼ ԱՆԱՍՈՒՆՆԵՐԻ ԾՆՆԴԱԲԵ- ՐՈՒԹՅԱՆ ԺԱՄԱՆԱԿ

ԾՈՐՈՒՄ

Ծորման ժամանակ եղ անասուններն անհան-
դիստ են լինում և գրգռված, արուներ են վորո-
նում, իրար վրա լեն ցատկում, կովերը բառաչում
են, ուտելու ախորժակը՝ կորցնում։ Սկսում են
շուտ շուտ, բայց քիչ միզել։ Արտաքին սեռական
գործարաններում առաջանում են փոփոխություն-
ներ։ Սեռական ճեղքից դուրս է ծորում թանձր,
լորձանման, լերբեմն (մատղաշ եզերի մոտ) արյու-
նախառն հեղուկ։ Սեռական ճեղքը ժամանակ առ
ժամանակ բացվում է, վորի ժամանակ լերևում
է սաստիկ կտրմբած և ուռած լորձաթաղանթը։
Կաթի վորակը փոխվում է, վորոշ չափով պա-
կասում է նրա լուղալիության տեղուսը, հեշտ է
մտկարդվում և լերբեմն ել ձագի վրա վնասակար
ազդեցություն գործող հատկություն է ստանում՝
առաջացնելով փորլուծ։

Ծանդաբերութիւնից հետո ձիերի ծորման նշանները նկատուում են 5—9 օր անց: Յետեւ ալդ միջոցին բեղմնավորում տեղի չի ունեցել, ծորումը նորից ե կրկնվում 3—4 շաբաթ հետո: Յեղջուրավոր անասունների ծորումը լերւում ե 3—4 շաբթից հետո ե, լեթե չեն բեղմնավորվել, կրկնվում ե նորից՝ մի ալդքան ժամանակ անցնելուց հետո: Խոզերի ծորումը լերւում ե գոճիներին ծծից կտրելուց մի 3 օր անցած ե լեթե չի բեղմնավորվել, ծորումը կրկնվում ե 9—12 օր անց:

ՀՂՈՒԹՅՈՒՆ

Հղության ամենից վաղ ե տուալին նշանն ախ ե, վոր անասունի վարմունքը փոխվում ե: Հոսման ժամանակ առաջ լեկած զրգոված զրութիւնն անցնում ե: Հղի անասունի ախորժակը հետզհետե ավելանում ե, վորովհետե ստացած սնունդի մի մասը նա պետքե տա սաղմին: Բանի դեռ սաղմը փոքր ե, սննդաբար հլութերի ալդ ծախսումն ախքան ել զգալի կերպով չի անդրադառնում մոր վրա, բայց հղության լեկորդ կիսից սկսած, մինչե վերջը մոր արգանդում աճող սաղմն ավելի ե ավելի մեծ քանակութեմը սննդաբար նլութեր ե պահանջում: Հենց ալդ պատճառով ել մոր սննդառութեան մեջ նկատելի խանգարում ե առա-

ջանում՝ թե նրա ամբողջ մարմնի ե թե մարմնի մի քանի տուանձին մասերի վերաբերյալ:

Այսպես, օրինակ. հղության ամեն մի շրջանում կովերի լեղջուրները դանդաղ են աճում, ախինչ վոչ հղի ժամանակ, լերբ սննդաբար նլութերի բաշխումը մարմնի մեջ ընթանում ե սովորական կարգով, լեղջուրներն ել նորմալ կերպով են աճում: Յեղջուրների աճման ալս փոփոխութեան հետեաւքով լեղջուրների վրա առաջ են գալիս ողակներ, վորոնց թվով կարելի կլինի հաշվել ե իմանալ, թե անասունը քանի տագամ ե հղացել:

Հղության լերկրորդ շրջանում զավակն արգանդում ախքան ե մեծացած լինում, վոր անդրադառնում ե մոր փորի ծավալի մեծանալու վրա, մանավանդ հղության վերջին: Ալս նշանն ավելի նկատելի կլինի, լեթե կանգնենք հղի կենդանու հետեի կողմը ե ախպես նայենք. կտեանենք, վոր փորի աջ կողմը շատ ավելի լե մեծացած լինում, վորով հետե գանձակը (թափանք) — ստամոքսի ամենամեծ բաժանմունքը, վորը գտնվում ե փորի խոռոչի ձախ կիսում, դեպի աջ ե հրում հղացած արգանդը: Իսկ ձիերի մոտ՝ կուլը ե համբ ադիքներն արգանդը հրում են մի քիչ դեպի ձախ:

Հղության ավելի վատահելի նշանը պետքե համարել զավակի շարժվելը (խաղալը), վոր ավելի նկատելի լե դառնում լերկրորդ կիսում: Ալդ խա-

դա՛ն ավելի պարզ վորոշելու համար պետք է անասունին զննել քաղցած ժամանակ (անոթի փորին), նախապես մի քիչ սառը ջուր խմցնելով: Յեթե նախելու լինենք փորի ախ կողմը, վոր կողմը գտնվում է զավակը, (կովերի աջ և ձիերի ձախ կողմերը), կարող ենք նկատել փորի հանկարծակի ցնցումները (շարժվելը): Կարելի չէ զավակի ներկայութիւնն ստուգել նաև շոշափելով, դրա համար ձեռքով թեթեւակի կհարվածենք փորի պատին և ձեռքը կթողնենք նրա վրա, իսկուհն կզգանք ներսից զավակի տված պատասխան հարվածը: Անասունի փորի մեծանալուն ու հետագայում կտխ ընկնելու հետ միաժամանակ քաղցափոսիկը (վերջին կողի և գոտազլխի (մոկլոկի) միջև ընկած տարածութիւնը) հղի անասունների մոտ ավելի սուր կերպով է արտահայտվում:

Հղության վերջին շրջանում (ծնելուց 2—4 շաբաթ առաջ) պոչարմատի մոտ „փոսեր,, են գոյանում (մանավանդ կովերի), վոր հետեանք է կոնքի կապերի թուլանալուն: Սեռական արտաքին գործարաններն ուռչում են և սեռական ճեղքից լորձունք է գալիս, վոր կեղտոտում է անասունի պոչը: Դրա հետ միասին սկսում են ուռչել նաև ծծերը:

Նախապես ծին ունեցածների մոտ այդ ավելի վաղ

է տեղի ունենում, մոտ 1 — 1¹/₂ ամիս առաջ, իսկ դեռ ծին չունեցողներին՝ մի քիչ ուշ, ծնելուց մի 2 շաբաթ առաջ: Շոշափելիս նկատվում է, վոր ծծերը պնդացել են, սրանց կաշին ձգվում է, պտուկները հաստացած են և յերկարացած: Պտուկները սեղմելով քաշելիս՝ միջից դուրս է գալիս դեղնավուն հեղուկ, վոր հղության վերջերին արդեն նման է իսկական կաթի:

Բայց հղության մեր այս թված նշաններից, կան նաև այնպիսի նշաններ, վոր կարելի չէ իմանալ միայն անասունին ներքին հետազոտության լենթարկելով, այն է՝ ուղիղ աղիքի և հեշտոցի միջով, բայց այդ կերպ իմանալը մատնագետներին է միայն, մտաչելի, իսկ գործին անգիտակ մարդկանց խորհուրդ չի արվում կատարելու, վնասվածքներից խուսափելու և նույնիսկ վիժում առաջ չբերելու համար (հեշտոցի միջոցով հետազոտելիս):

Մեր այս ասածներից հետևում է, վոր անասունների հղութիւնը նշանների միջոցով վորոշելը բավականի դժվար է հղության առաջին շրջանում: Այն ինչ, գլուղոցու համար շատ անգամ չափազանց կարևոր է իմանալ, թե իր կենդանին հղի չե, թե վոչ: Յեւ յեթե հղի չե, յերբ է սպասվում ծինը, վորպեսզի իր ժամանակին ծնող անասունին կարողանա բարենպաստ պայմանների մեջ զնել,

ձննդաբերութիւնը կանոնավոր ընթանալու համար:

Այդ դեպքում տուջարկվում ե գրանցել գուգավորումները և մանավանդ այն ժամանակը, յերբ եգ անասունը չի թույլ տալիս արուին մոտենալ՝ կրկին անգամ գուգավորվելու: Այսպիսի գրանցում կատարելը գծվար չե, յերբ գուգավորումը կատարվում ե առձեռն (մարդու ոգնությամբ), իսկ արտաշին կամ ազատ գուգավորման դեպքում ժամանակին հետևելն ու իմանալն անհնարին ե: Այդ դեպքում մնում ե դիտել և գրել, թե յերբ ե դադարել յերկրող ծորումը, վորի յերևալու ժամանակի մասին տսել ենք:

Հղության միջին տեվողութիւնը՝

Ջամբիկինը (մատակ ձի) 340 որ (11 ամիս և մի քանի որ):

Կովինը 285 որ (9 ամիս և մի քանի որ):

Վոչխարինն ու այծինը 154 որ (5 ամիս և միքանի որ):

Խոզինը 120 որ (4 ամիս):

Շանը 63 որ (2 ամիս 3 որ):

ՀԴԻ ԱՆԱՍՈՒՆՆԵՐԻ ԽՆԱՍԲԸ

Հղի անասունը վոչ միայն իր կերի մասին ե հոգում, այլև իր զավակի, վորին կրում ե իր արգանդում: Դրա համար ել ամենից առաջ անհրաժեշտ ե նրան լավ և կանոնավոր կերակրել:

Վատորակ և անբավարար կերն անպայման կանդադառնա ապագա մատաղ անասունի առողջության և մարմնի կազմության վրա: Նա տրամադրված կլինի ամեն տեսակ հիվանդութիւններով բռնվելու, կդադարինրա մարմնի, աճումը, թուլակաղմ և սակավարդչունավետ կլինի:

Յերբ տրտար գտնվում ե ճահճոտ տեղերում, յերբ վորպես կեր արվում ե անձրևալին ամռանը հնձած խոտ, կամ ստիպված միայն դարման են տալիս ուտելու, պետք ե նկատի առնենալ, վոր հղի կովն ալղալիս կերից չի կարող ստանալ իրեն անհրաժեշտ քանակությամբ կեր, վոր պահանջվում ե զավակի կմախքն ամբողջովելու համար: Յեթե իր ժամանակին միջոցներ ձեռք չառնվեն, զավակը վախա կծնվի, լավ չի աճի ու մեծանա, ամրամարմին և ուժեղ չի լինի, վրտները բարակ և շատ անգամ նույնիսկ ծուռը կլինեն:

Կրալին մասերով աղքատ կերերին արհեստական կերպով կրալին աղեր (Ֆոսֆորա—թթվային կիր) ավելացնելը բարենպաստ աղդեցութիւն կունենա զավակի գորգացման վրա:

Այն բոլոր կերերը, վորոնք ընդունակ են ստամբստում շուտ խմորվելու, ինչպես կանաչ յերեքնուկը, գոնգեղը (ապիկո խոտը), եսպարցետը (իշաուվույտը), առվույտը և այլն, շատ հաճախ վիժման պատճառ են դառնում: Այդպիսի վնաս-

սակար ազդեցութիւնն են ունենում նաեւ յեղիւ-
մով ծածկված, մրսած կամ ցուրտը տարած կե-
րերը, կարտոֆիլի ծլած ու փսած պտլարները,
բորբոսնած դարմանն ու խոտը: Վնասակար ե
նաեւ ձյան և ընդհանրապէս սառը ջուր խմե-
ցնելը:

Բայց միայն կանոնավոր կերակրելով չի սահ-
մանափակվում հղի անասունի խնամքը: Նրա
պահպանումն ու աշխատանքի համար ոգտագոր-
ծումը նուրնպես խոշոր ազդեցութիւնն ունի հղու-
թյան կանոնավոր ընթացքի հետագա ծննդա-
բերութեան, ապագա զավակի ու մոր առողջու-
թյան վրա:

Հղի անասունին պահելու համար պահանջվում ե
մաքուր շենք առատ, ամեն որ փոխվող, մաքուր
ցամքոր, մանավանդ ձմեռվա ցուրտ որերին,
վորպէսզի անասունը սառը հատակին չպառկի
և այդ պատճառով չփիփի: Հարկավոր ե նաեւ
մաքուր ու թարմ ող: Պետք ե խուսափել հղի անա-
սունին շատ թեք հատակի վրա կանգնեցնելուց,
վորովհետեւ այդ կարամագրի վիժելու: Վերջապէս
անասունին պետք ե արամադրվի աղատ և ըն-
դարձակ տեղ, վորպէսզի հարեան անասունները
չխփեն և հարկած չտան նրան:

Ինչ վերաբերվում ե աշխատացնելուն, պետք
ե տակ, վոր չափավոր աշխատանքը վոչ միայն

չի վնասում, այլ և ոգուտ ե հղի անասունի
համար, միայն թե ծնելուց մի 2—3 շաբաթ
առաջ պետք ե ազատել ամեն տեսակի աշխա-
տանքներից և թողնել, վոր ամեն որ տղատ ման
դա:

ՀԼՈՒԹՅԱՆ ԺԱՄԱՆԱԿ ՆԿԱՏՎՈՂ ՀԻՎԱՆԴՈՒԹՅՈՒՆ- ՆԵՐԸ

Հղի անասուններին. կանոնավոր կերպով կերա-
կրելու, խնամելու և աշխատեցնելու պայմանների
խախտումը վատ ե անդրադառնում վոչ միայն
նրա ապագա վորակի վրա, այլ և առաջ ե բերում
զանազան հիվանդութիւններ, և ամենից հաճախ
վիժում և վաղաժամ ծննդաբերութիւն, պառ-
կելախա և հեշտոցի դուրս ընկնելը:

Վիժում

Զավակի՝ ժամանակից շուտ, որապակտս և
ապրելու անընդունակ վիճակում ծնվելը կոչվում
ե վիժում:

Յեթե ծննդաբերութիւնը անցի լե ունենում
թեկուզ ժամանակը լրանալուց մի քիչ վաղ, բայց
զավակն արդեն ախքան ե զարգացած լինում,
վոր կարող ե ապրել, այդպիսի ծննդաբերու-
թիւնը կոչվում ե վաղաժամ:

Վիժման պատճառ գլխավորապես լինում են զանազան մեխանիկական վնասվածքները և չափազանց լարվածությունը, փորին հասցրած հարվածները, վայր ընկնելը, թռչկոտելը, ծանր բեռներ կրելը, ծանր, վատ կաշուն ճանապարհով յերկար աշխատելը, յերդաթուղով յերկարատև ճանապարհ գնալը, նույնպես անկանոն կերակրելը փքացնող կերերը (կանաչ յերեքնուկ, եսպարցետ, վիկա և այլն), յեղիամով ծածկված կերերը, մեծ քանակությամբ սառը ջուր խմելը նաև մի քանի գեղարար (գլուրը — СПОРЫНЬЯ, ուժեղ ներգործող լուծողականներ)։ Մասաիկ վնասում են նաև ջերմ առաջացնող հիվանդությունները և ծննդաբերության անցքերի հիվանդությունները Վերջապես վնասում է նաև հղի անասուններին հեշտոցի միջոցով կոպիտ կերպով և անհմտաբար հետազոտելը։

Վիժումը կարող է տեղի ունենալ հղության բոլոր շրջաններում։ Բայց ամենից յաճախ տեղի յե ունենում կովերինը մոտ 7-դ ամսում, իսկ ձիերինը՝ 3—8-րդ և 10-րդ ամիսներում, հղության սկզբի շրջանում վիժումը հեշտ և արագ է տեղի ունենում, իսկ հղության յերկրորդ շրջանում եգ անասունը շատ դժվար է տանում այդ, և հիվանդության վերահաս նշաններն ավելի աչքի յնն ընկնում։ Եթե տեղի յառաջագլուխում, շուտ—

շուտ միգելը, ամոթուլքի ճեղքից թարախոտ, ալրուխախառն լորձի հոսելը, վոր կեղտոտում է պոչը և նքոցները։ Ձեռքով հեշտոցի միջոցով հետազոտելով, կարելի յե նկատել զավակատան բացված պարանոցը և շոշափել սաղմը շրջապատող պատյանը։

Մի անգամ, մանավանդ հղության յերկրորդ կիսին, վիժում ունեցած անասունը սովորաբար հակում է ունենում կրկին անգամ վիժելու կամ կարող է յերկար կամ կարճ ժամանակով ամուլ (չբեր) մնալ։

Բացի մեր նկարագրած պատահական վիժումներից, լինում են նաև վարակիչ վիժումներ։ Այդպիսի վիժումներ պատահում են, յերբ հղի անասունը գտնում է վարակված հոտում և վարակն աչա կամ աչն կերսւ անցնում է հղի անասունի ծննդաբերական անցքը։ Վարակման պատճառով վիժումը նկատվում է մեծ թվով անասունների մեջ և համեմատաբար շատ կարճ ժամանակամիջոցում։ Վարակիչ վիժում յերևալուն պես պետք է անհապաղ հայտնել անասնաբուժին, վորպեսզի կարելի լինի կանխել այդ հիվանդության տարածվելը։

Պատահում է վոր հղի անասունները, ավելի հաճախ կովերը, ոինչև ծննդաբերությունը պառկում են (պառկելախա)։ Սրա ելույթունն աչն

ե, վոր անասունը ծնելուց մի քանի ուր, յերբեմն ել մի քանի շաբաթ (4—8) առաջ գլուսմ ե հետեղ-հետե սաստկացող թուլութիւն մարմնի հետեի մասերում և վտառներում: Վերջապես այդ հիվանդագին դրութիւնն աչքան ե ուժեղանում, վոր անասունն այլևս անկարող ե լինում տեղիցը վեր կենալ, մինչև վոր ծնում ե:

Ծննդաբերութիւնից առաջ պառկելը նկատվում ե պառավ կամ վառ կերակրված կովերի մեջ, նաև յերբեմն ջուխտակ (յերկնորակ), կամ շափագանց մեծ հորթ ունենալու ժամանակ:

Այս հիվանդութեան դեպքում ոգնութիւնը հետեյալը պետք ե լինի. պետք ե պատշաճ խնամք տանել առատ և փափուկ ցածքար տալ, ժամանակ առ ժամանակ անասունին մի կողմից մշուս կողքը դարձնել, վորպեսզի յերկար պառկելուց վերքեր (պառկելախոց) չառաջանան և անդարար դուրամարս կերեր տալ: Յեթե կովը պառկել ե ծնելուց 5—6 շաբաթ առաջ, հետեանքը կարող ե աննպաստ լինել:

Հեշտոցի դուրս ընկնելը շատ անգամ տեղի չե ունենում հղութեան վերջին և ամենից շատ աչք կովերի մոտ, վորոնք պահվել են բացառապես դոմերում, շատ են ծին ունեցել, պառավ են և թույլ: Հեշտոցի դուրս ընկնելը սովորաբար տեղի չե ունենում անասունի պառկելու ժամանակ,

յերբ սեռական ճեղքից դուրս ե ընկնում կարմիր գունի ուռուցք, վորը վերկենալիս անհետանում ե: Ծնելուց հետո հեշտոցը դուրս չի ընկնում:

Անասունն ոգնութեան կարիք չի գլուսմ, յեթե հեշտոցի դուրս ընկած մասը մեծ չի (բուռնցքի մեծութեան) և չի ազդում հղի անասունի արտադրութեան վրա: Իսկ յեթե այդ ուռուցքն ընդունում ե մեծ չափեր և զրգուսմ ե անասունին՝ առաջ բերելով նքոց, այդ դեպքում անհրաժեշտ ե ուղղել հեշտոցի դուրս ընկած մասը և, վորպեսզի կրկին անգամ դուրս չգա տեղից, ամոթուլքի ճեղքը 2—3 տեղից կտրել (այդ մասնագետը պիտի անի): Կարը ծննդաբերութիւնից առաջ պետք ե քտնդել:

ԿԱՆՈՆԱՎՈՐ ԾՆՆԴԱԲԵՐՈՒԹՅՈՒՆ

Հղութեան ժամանակը լրանալուց հետո ծննդաբերութիւնը. այսինքն բոլորովին ժամանակը լրացած և ապրելու ընդունակ դաժակի՝ դաժակատանից կամ արգանդից դուրս գալը արա մկանային պատերի կծկումների շնորհիվ, վորին ոգնում են նաև փորի պատերի կծկումները:

Ծննդաբերութեան այդ առաջին արատքին նշանները կոչվում են յերկունք (ցավ): Ծննդաբերութեան ընթացքում յերկունքն անընդհատ չի տեղի ունենում, այլ ընդմիջումներով. ծննդա-

բերութեան սկզբին ուր ընդմիջումները բավական տեղական են, իսկ վերջում դառնում են ավելի ու ավելի կարճատև, շատ շուտ են կրկնվում և զավակատան կծկման ուժը շարունակ ավելանում է:

Ծննդաբերութիւնը կարելի է բաժանել 3 շրջանի առաջին կամ ախպէս կոչված նախապատրաստական շրջան՝ լերկունքը դեռ թույլ և դիտողի համար հոփաքա անկարելի չէ, անասունը ցույց է տալիս թեթև անհանգստութիւն, կանգնած միջոցին վրտները փոփոխում է, նայում է իր փորին: Անուական արտաքին գործարանները սաստիկ ուռչում են, սեռական ճեղքից գալիս է լորձունք և մուգ կեղտոտ թելի պէս կախ է ընկնում: Աճուկները (փորատակ) և գոտակատեղին կախ են ընկնում:

Խոզերն այդ շրջանում իրանց ապագա սերնդի համար բուն են վորոնում և սարքում:

Այս շրջանից հետո, վոր սովորաբար հեշտութեամբ կարելի չէ չնկատել, վրա չէ հասնում լերկորդը կամ զավակատան պարանոցի բացման շրջանը: Կենդանու բնավորութեան փոխվելն այժմ ավելի շատ է տեղի ընկնում: անասունը, լերկունքի ուժեղ ցավերի հետևանքով, սաստիկ անհանգստանում է մեկ պտուկում է, մեկ վեր կենում, հաճախ նայում է փորին, պոչը թափ է տալիս: Կղկղանքի

54224
0101
2798
սև մեղի արտաթորումը հաճախակի չէ դառնում այս շրջանի հաճախակի և ուժեղ լերկունքից, սաղմը շրջապատող պատյանը դուրս է գալիս զավակատան պարանոցից և սեպի նման տխրան է նրան լույնացնում, վոր զավակատունն ու հեշտոցը կարծես դառնում են մի ընդհանուր անցք: Կանոնավոր ընթացող ծննդաբերութեան ժամանակ, զավակատան պարանոցի այդ լրիվ լայնանալը պետք է տեղի չունենա մինչև սաղմը շրջապատող պատյանի պատուվելը: Իսկ լեթե, ինչպէս պատահում է լերբեմն, պտույտն ավելի շուտ է պատուվում ինքնիքան կարմ գոծին վոչ հմուտ ոգնականների կողմից՝ արհեստական կերպով, այդ դեպքում զավակատան պարանոցի անցքի լրիվ լայնացում կարող է տեղ չունենալ և ծննդաբերութիւնը կլինի ծանր, լերկարատև և լերբեմն ել անկանոն:

Ծննդաբերութեան լերբորդ շրջանում սաղմը շրջապատող պատյանը շարժվում է առաջ, իր մեջ լեղած սաղմը, հեշտոցից դեպի նախադուռը և ապա սեռական ճեղքի անցքը: Մերկունքն այժմ ավելի է սաստկանում և նրա ուժից պատուվում է սաղմը շրջապատող պատյանը և սկսում են դուրս գալ սաղմնային ջրերը, վորից հետո լերկում է դժվար: Զավակի գլխի անցնելը ծննդկանի համար ամենածանր մոմենտն է, այդ

ժամանակ նա ստատիկ տնքում եւ և յերբեմն ել
աֆնպես եւ ուժասպառ լինում, վոր յերկուհը
դադարում եւ և ծննդաբերությունն ավարտելու
համար պահանջվում եւ բժշկի միջամտությունը:
Անասունի իրանը հեշտութեամբ և արագ եւ անց-
նում սեռական անցքից:

Կովերի ծննդաբերությունը սովորաբար տևում
եւ 2—3 ժամ, յերբեմն եւ 6 ժամ և շատ քիչ
անգամ վերջանում եւ ¹/₂ ժամվա ընթացքում:
Զիերի ծննդաբերությունը, նրանց կոնքի ավելի
լայն լինելու շնորհիվ, ավելի արագ եւ կատար-
վում:

Պոգերինը տևում եւ 2 — 3 ժամ Ընդհանրապես
առաջին անգամ ծնող անասունների ծննդաբե-
րությունը ծանր ու յերկարատև ելինում, քան
շատ ծին ունեցող անասուններինը:

Մինչև ծննդաբերության սկիզբը, յերբ սողմնա-
լին ջրերը դեռ չեն դուրս հոսել, գավակն ար-
գանդում աֆնպիսի դիրք եւ ընդունում, վոր նրա
մեջքն ուղղված եւ լինում դեպի ցած, մոր վորի
պատի կողմը, և վոտները ծալված են լինում:
Սաղմնային ջրերը հոսելիս, գավակատան մկա-
նային պատերի կողմից սեղմվելով, սաղմն իր
դիրքը փոխում եւ, կիսաշրջան եւ կատարում իր
առանցքի վրա՝ ըստ յերկարության, ուղղվում եւ և
աֆնպիսով աշխարհ եւ դալիս՝ կամ գլուխն առաջ

ուղղած, վորի ժամանակ գլուխը դրված եւ լինում
առջևի վոտների վրա (գլխի դիրքով), կամ հետևի
վոտները պարզած (կոնքային դեպքում): Թե
այս և թե մյուս դիրքը նկատվում եւ կանոնավոր
(նորմալ) ծննդաբերության ժամանակ: Սովորա-
բար այն դեպքերում, յերբ մայրը կանոնավոր
խնամք եւ վալելել, կանոնավոր կերակրվել ու
պահվել, խելացիորեն եւ ոգտագործվել, կանոնա-
վոր ծննդաբերության ժամանակ մարդու ոգնու-
թյան կարիք չի գգում, վորովհետև բնությունն
այս դեպքում չի գրկել անասունին այն ուժից,
վոր հասուկ եւ նրան, չի գրկել նրան բոլոր որ-
գանների նորմալ գրությունից և աֆնպիսով հնա-
րավորութեւն եւ ավել կենդանուն՝ ծանր յեր-
կուհից ազատվելու:

Իսկ չափազանց ջանել կամ պտռավ և շատ նեղ
կոնք ունեցող, մայրերը կամ ուժից վեր աշ-
խատանքից ուժասպառ յեղած մայրերի վատ
կերակրվելուց, ծննդաբերությունը շատ ծանր եւ
լինում և գրա վրա աֆնքան են սպառում իրանց
ուժերը, վոր կարիք են գգում կողմնակի ոգնու-
թյան, մանավանդ գավակի գլուխն անցնելու
ժամանակ, կենդանու ծննդաբերությունն շատ-
պեցնելու և գրանով ուժերի չափազանց վատնումը
կանխելու համար, իսկ կոնքային դիրքի դեպքում՝
նաև գտվակի խեղդաման լինելը կանխելու համար:

Կանոնավոր ծննդաբերութեան ժամանակ ոգնութիւնն այն ե լինում, վոր մանկաբարձը բրնում ե զավակի վտաքերից և դուրս ե քաշում նրան (անպայման լերկունքի ցավերի նպաստի ժամանակ), խուսափելով բռնն շարժումներ անելուց և ընդհանրապես կոպիտ բռնութիւնից։ Ուղղակի ձեռքով զավակին դուրս հանելն անհնարին լինելու դեպքում դիմում են հանդուլցի (կապի) օգնութեան, վոր պատրաստում են ամուր լերիզից կամ պարանից։ Կապը գցում են զավակի վտաքերին, դաստակից կամ տուփի ծնկից վերև և կամ հետևի ծնկից վերև, լեթե զավակը ծնվում ե կոնքային դիրքով։

Մի քանի դեպքերում անհրաժեշտ ե լինում կապը գցել գլխին։ Այս դեպքում ել պետք ե նկատի ունենալ, վոր զավակին խեղդելուց խուսափելու համար կապը պետք ե գցել ծոծրակին, բռնելով միայն մի ականջը, վորպեսզի կապը սահելով չնկնի պարանոցին։

Ոգնութիւնն հասցնելու գործողութիւնից առաջ անհրաժեշտ ե ձեռները շատ մաքուր լվանալ ջրով և սապոնով և ապա ոծել վազելինով, կամ անալի խոզաճարպով (ներքին), կամ կովի կարագով։ Յեղունգները պետք ե շատ կտրճ կտրված լինեն։ Յերիզը (կամ պարանը) նախապես պետք ե 5—10 բոպե լեփ տալ և նույնպես ոծել ճարպով կամ վազելինով։

Նախագգաւշական ալս միջոցները չափազանց կարևոր են և կիրառվում են մորը և զավակին վտակելուց խուսափելու նպատակով, վորովհետև ծննդաբերութեան ժամանակ սեռական գործարանները և մանավանդ զավակատունը ներկայացնում են մի միապատղ վիրալի մակերես, վորի միջոցով շատ հեշտութեամբ կարող են ձեռքով, կամ գործիքներով ալստեղ բերած վտակներն անցնել արլան մեջ։

Շատ դեպքում զավակը ծնվում ե առանց ալս պատանների, վորոնց մեջ նա լեղել ե արգանդում լեղած ժամանակ և միայն պորտի լարն ե կապում դեռ զավակին ընկերքի հետ։ Այդ կապը կտրվում ե իսկույն և եթ ծնվելուց հետո պառկած դրութեամբ ծնող խոշոր անասունների (ձի, կով) պորտալարի կտրվելը տեղի ե ունենում ծննդկանի վտքի կանգնելու պահին, իսկ մանր անասունները (խոզը, շունը) ճարպկորեն կտրում են իրենց պորտալարը՝ կրծելով։

Յերբ ալս կամ ալս պատճառով պորտալարը չի կտրվում (որինալ՝ ծննդկանը ծնելուց հետո վտքի չի կանգնում), ուրեմն հարկավոր ե ոգնութեան հասնել և ալսպես անել — զավակի վորից մի թիզ վերև պորտալարը մաքուր, լեփ տված (լավ կլինի սողալի ջրով) լերիզով պինդ կապել, ապա նույն կերպ կապել նաև առաջինց մոտ մի

վերջով հետաժողովութեամբ դեպի ընկերքի կողմը՝
այդ լեռկու կապերի արանքից կտրել պորտա-
լարը:

Կանոնավոր ընթացող ծննդաբերութեան ժամա-
նակ, զավակը դուրս գալուց հետո, դուրս են
գալիս նաև նրա պապայանները (ընկերքը), վորով
և վերջանում է ծննդաբերութեան գործողու-
թյունը:

ԱՆԿԱՆՈՆ ԾՆՆԴԱԲԵՐՈՒԹՅՈՒՆ

Նախորդ գլխում ցույց տվինք զավակի աջ
դիրքը, վոր նկատվում է կանոնավոր ծննդաբե-
րութեան ժամանակ և շատ դեպքում հնարա-
վորութիւնն է տալիս ծննդկան մօրն իր իսկ
ուժերով, առանց կողմնակի միջամտութեան
ազատվելու:

Իսկ լեթե հենց իրեն՝ զավակի և կամ նրա
անդամների ուրիշ վորակները, ախպիսի պայման-
ներ են ստեղծում, վոր անատունն անկարող է
լինում իր ուժերով դուրս մղել զավակին և մար-
դու ոգնութեան կտրիք է զգում, այսպիսի դեպ-
քերում ծննդաբերութիւնը կոչվում է ան-
կանոն:

Անկանոն դիրքը զանազան բնութիւն լինում,
վորոնց մասին կխոսենք հետո: Իսկ այժմ ան-
հրաժեշտ է մատնանշել անկանոն ծննդաբերու-

թեան ժամանակ ոգնութիւն հասցնելու ընդհա-
նուր միջոցները:

Վերահաս անկանոն ծննդաբերութեան նշան-
ներն են՝ չնայած սաղմնային պատկանների պո-
տրավելուն, սաղմնային ջրերի հոսելուն և լեռ-
կունքի նորմալ ուժերի գոյութեան զավակը դուրս
չի գալիս:

Ըստ լեռկութիւն վորակ արգելք կա՝ կամ մարմ-
նի և կամ անդամների գիրքերի անկանոնութիւն:
Հեշտոցի միջով կառարած հետազոտութիւնը
հաստատում է այդ կտակածը:

Այժմ բժշկի խնդիրն ախ և, վոր զավակի
մարմինը կամ անդամներն ախպիսի դրութեան
մեջ զնի, վոր չխանգարի նրան կոնքի խոռոչից
ազատ կերպով դուրս գալու, վորովհետև հենց
այդտեղ է առաջանում զավակի շարժվելու խո-
չընդոտը: Այլ խոսքով՝ բժիշկն իր գիտութիւնը
պետք է հանդես բերի նրանով, վոր զավակին
ախ դիրքը տա, ինչ դիրք վոր հատուկ է նրան՝
կանոնավոր ծննդաբերութեան ժամանակ:

Այս աշխատանքը կատարելու համար ամենից
առաջ անհրաժեշտ է սեղմած զավակը լեռ հրել
նորից զավակատան խոռոչը, վորովհետև ուղղման
ամբողջ աշխատանքը հնարավոր կլինի կատարել
միայն զավակատան մեջ և վոչ թե ախպիսի
անհարմար, նեղ անցքում, ինչպիսին է կոնքի

խոռոչը: Չավակի լեա հրելը պետք է կատարեն
կամ ձեռքով, կամ հատուկ կեռերի ոգնութեամբ,
անպայման ցավերի ընդհատումների ժամանակ,
յերբ բացակայում են յերկուսքի ցավերը, վորով-
հետև դրանք շատ են հակազդում զավակը ներս
հրելու գործին: Այս գործողութեան ժամանակ
անասունին պետք է վորքի կանգնեցնել և հե-
տուքը բարձրացնել, ծննդկանի աջալիսի դիրքը
կհեշտացնի բժշկի աշխատանքները:

Յեթե զավակը ներս հրելուց առաջ, հետազոտ-
ման ժամանակ շոշափելիս, յերևա այս կամ այն
անդամի առաջ մեկնված մասերը (գլուխը, վոր-
քերը), նրանց վրա պետք է հազցնել յերկդի
կամ պարանի հանգույցներ, աջալիս, վոր լեա
հրելուց հետո մարմնի ալդ մասը հեշտութեամբ
կարելի լինի ուղղել ծննդաբերական անցքերի
մեջ: Յերբ զավակն ամբողջապես լեա է գնում
զավակատունը, սկսում են ուղղել նրա անդամների
սխալ դիրքը, վորի ժամանակ ալդ ծանր ու
յերկարատև աշխատանքը թեթևացնելու
համար, հանձնարարվում է զավակատունը
գոլ ջուր մտցնել:

Այս բանն առանձնապես ոգտակար և նույնիսկ
անհրաժեշտ է յերկարատև ծննդաբերութեան
ժամանակ, յերբ սաղմնային ջրերն արդեն վերջա-
ցած են լինում: Այդպիսի ջուր լցնելուց հետո

զավակատունը լաշնանում է և աջալիս չի սեղ-
մում զավակին, վորով և դարձնելն ու անդամնե-
րն ուղղելը հեշտանում է բժշկի համար: Յերբ մն
մանավանդ զամբիկի նկատմամբ, զավակի ան-
դամների սխալ դիրքը հեշտութեամբ է ուղղվում,
յեթե ծննդկանին պառկեցնում են մեջքի վրա:

Մամնավորապես կարելի է դիտել անդամների
դիրքի անկանոնութեան հետևյալ դեպքերն՝ առջևի
վորքերի նկատմամբ:

1) Վորքերը, մեկը կամ յերկուսն էլ ծալված
են լինում դաստակի մեջ:

2) Մեկ վորք, կամ յերկուսն էլ ծալված են
լինում փորի տակ:

Անդամների առաջին անկանոն դիրքն առանձ-
նապես տվելի շատ է նկատվում, վորի ժամանակ
զավակին դուրս հանելու համար անհրաժեշտ է
նախապես ուղղել ծալված վորքերը: Առանց
ուղղելու գոռով դուրս հանելը մորը կարող է
վտանգավոր վնասվածքներ պատճառել (զավակա-
տան պատռվելը): Յեկրորդ դեպքը, այսինքն յերբ
մեկ կամ յերկու վորքն էլ ծալված են լինում
փորի տակ, համեմատաբար ավելի ստեղծ է
պատահում և նույնպես պատճառում է անպայման
ուղղել, վորովհետև ալլապես ծննդաբերութունը
տեղի չի ունենա, մանավանդ յերբ յերկու վորքն
էլ ծալված են:

Յեթե զավակը մեռած է, կամ ախճառն է սեղ-
մված կոնքի մեջ, վոր վերջավորութիւններն
ուղղելու համար նորից դեպի զավակատուն լետ
հրելը չի հաջողվում, դիմում են հատուկ անդա-
մահատութեան, այն է՝ զավակը մաս մաս դուրս
են հանում, մի բան, վոր կարող է անել միայն
անասնաբուժը:

Հետի վոտքերի նկատմամբ կարող են պատահել
հետևյալ անկանոնութիւնները:

1) Մեկ կամ լերկու վոտքերն ել ծալված են
լինում ծնկներից:

2) Մեկ կամ լերկու վոտքն է ծալված են
լինում փորի տակ:

Առաջին դեպքում այսպես է ուղղվում. բժիշկը
սաստիկ ծռում է վոտքը ծնկի հողի մոտ և
միևնույն ժամանակ տանում դեպի վերև, ապա
ձեռքը հետզհետե ցած իջեցնելով վոտքի կոճի
վրայով, բռնում է սմբակն ու աշխատում է բաց
անել վոտքը կոնքի խոռոչում:

Այս աշխատանքները կթեթևանան, յեթե նախա-
պես սմբակների հողի վրա լերիզի ողակ կապվի,
վորպեսզի ոգնականը լերիզը քաշելով, ոգնի
բժշկին: Բացի այդ, առաջարկվում է այս
գործողութիւնը կատարել՝ ծննդկանին մեջքի
վրա պառկեցնելով:

Վոտների դիրքի ուղղումն անհնարին լինելու

դեպքում, դիմում են զավակին դուրս հանելու
բռնի միջոցների՝ պարանի հանդույցի միջոցով,
վոր գցում են ազդրի շուրջը կամ մեջքին. այս
դեպքում դուրս հանելիս անհրաժեշտ է ծալված
վոտքերը տանել զավակի փորի տակ:

Յերբ մեկ կամ լերկու վոտքը ծալված են
փորի տակ, ուղղման գործն ախպես պետք է
տարվի, վոր բժիշկը զավակի վոտքերը «իւր կողմը»
քաշելով, վոտքին ախպիսի դիրք տա, վոր ծնկից
ծալված լինի և հետո վարվի ախպես, ինչպես
ցույց տվինք նախորդ դեպքի ժամանակ:

Գլխի անկանոն դիրքը բավական հաճախ է
նկատվում. կարելի լինի հետևել՝ 1) կողքի 2) ծած-
րակային և 3) մեջքի ու գլխի (մեջքագլխային)
դիրքով ծնվելու դեպքեր:

Կողքի կողմից ծնվելու դեպքում, հետոցի
միջոցով շոշափելիս, կնկատենք պարանոցը և
լերկու վոտքերը, վորոնցից մեկը, հենց ախ
կողմինը, վորի վրա ծովել է գլուխը, ավելի առաջ
է ընկած լինում: Այսպիսի դիրքն ուղղելու համար
նախ և առաջ հանդույց են գցում լերկու վոտ-
քերին, հետո զավակը լետ են հրում զավակա-
տունը, ուղղում են գլխի դիրքը և լետ բերում
նորից կոնքի խոռոչն ախպես, վոր նա պառկած
լինի առջևի վոտքերի վրա:

Ծածրակային դիրքի ժամանակ գլուխն ընկնում

Յեթե զավակը մեռած է, կամ ախրան է սեղ-
մված կոնքի մեջ, վոր վերջավորութուններն
ուղղելու համար նորից դեպի զավակատուն լետ
հրելը չի հաջողվում, դիմում են հատուկ անդա-
մահատութան, այն է՝ զավակը մաս մաս դուրս
են հանում, մի բան, վոր կարող է անել միայն
անասնաբուժը:

Հետի վտաքերի նկատմամբ կարող են պատահել
հետևյալ անկանոնութունները:

1) Մեկ կամ յերկու վտաքերն ել ծալված են
լինում ծնկներից:

2) Մեկ կամ յերկու վտաքն է ծալված են
լինում փորի տակ:

Առաջին դեպքում այսպես է ուղղվում. բժիշկը
առաջիկ ծուռն է վտաքը ծնկի հոդի մոտ և
միևնույն ժամանակ տանում դեպի վերև, ապա
ձեռքը հետզհետե ցած իջեցնելով վտաքի կոճի
վրայով, բռնում է սմբակն ու աշխատում է բաց
անել վտաքը կոնքի խոռոչում:

Այս աշխատանքները կթեթևանան, յեթե նախա-
պես սմբակների հոդի վրա յերիզի ողակ կապվի,
վորպեսզի ոգնականը յերիզը քաշելով, ոգնի
բժշկին: Բացի այդ, առաջարկվում է այս
գործողութունը կատարել՝ ծննդկանին մեջքի
վրա պառկեցնելով:

Վտանքի դիրքի ուղղումն անհետրին լինելու

դեպքում, դիմում են զավակին դուրս հանելու
բռնի միջոցների՝ պարանի հանդույցի միջոցով,
վոր գցում են սողորի շուրջը կամ մեջքին. այս
դեպքում դուրս հանելիս անհրաժեշտ է ծալված
վտաքերը տանել զավակի փորի տակ:

Յերբ մեկ կամ յերկու վտաքը ծալված են
փորի տակ, ուղղման գործն այնպես պետք է
առավի, վոր բժիշկը զավակի վտաքերը «իբ կողմը»
քաշելով, վտաքին այնպիսի դիրք տա, վոր ծնկից
ծալված լինի և հետո վտաքի այնպես, ինչպես
ցույց տվինք նախորդ դեպքի ժամանակ:

Գլխի անկանոն դիրքը բավական հաճախ է
նկատվում. կարելի է նկատել՝ 1) կողքի 2) ծոծ-
րակային և 3) մեջքի ու գլխի (մեջքադլխային)
դիրքով ծնվելու դեպքեր:

Կողքի կողմից ծնվելու դեպքում, հեշտոցի
միջոցով շոշափելիս, կնկառենք պարանոցը և
յերկու վտաքերը, վորանցից մեկը, հենց այն
կողմինը, վորի վրա ծովել է գլուխը, տվելի առաջ
է ընկած լինում: Այդպիսի դիրքն ուղղելու համար
նախ և առաջ հանգույց են գցում յերկու վտա-
քերին, հետո զավակը լետ են հրում զավակա-
տունը, ուղղում են գլխի դիրքը և լետ բերում
նորից կոնքի խոռոչն այնպես, վոր նա պառկած
լինի առջևի վտաքերի վրա:

Ծոծրակային դիրքի ժամանակ գլուխն ընկնում

ե փոսների արանքն ու գեմ եւ առնում ցալոս-
կրին: Այս անկանոն դիրքը հեշտութեամբ կարելի
լի իմանալ՝ հեշտոցի միջից ձեռքով հետազոտելու
ժամանակ: Ուղղումն այսպես եւ կտտարվում: ձեռքը
տանում են զավակի մուկի տակ եւ գլուխը վեր
են բարձրացնում աջնպես, վորնաբունի իր տեղը,
այսինքն ընկնի առջևի վոտքերի վրա:

Յեթե գլուխը շատ ուժեղ եւ դեմ տված ցալ-
ոսկրի լեզերքին, անհրաժեշտ եւ զավակը լեա
տանել դեպի զավակատան խոռոչը եւ ապա արդեն
ուղղել գլուխը: փոսների նախադաստակի վրա
նախապես հանգույց են գցում:

Մեջքագլխային դիրքի ժամանակ գլուխը լեա
եւ գցված լինում եւ ճակատը՝ ուղղված դեպի իր
մեջքը, իսկ միջոտային տարածությունը դեպի
զավակատան վերին պատի կողմը, վոտքերի դիրքն
ուղիղ եւ լինում: Նման դիրք շատ սակավ եւ
պատահում: այս դիրքն ուղղելու համար պետք եւ
զավակը լեա հրել զավակատունն ու գլուխն
ուղղել:

Զավակի դիրքի անկանոնության դեպքեր հա-
մեմատաբար քիչ են պատահում, քան անդամնե-
րի անկանոնության դեպքեր: Զավակը կարող եւ
գտնվի՝ 1) զավակատան մեջ՝ ընդլայնական դիր-
քով, ըստ վորում նրա մեջքն ուղղած եւ լինում
կամ դեպի դրսի անցքը, կամ հակառակ կողմը,

2) ուղղահայաց դիրքով եւ վերջապես 3) աջնպիսի
դիրքով, լեբը նրա մեջքը դարձած եւ լինում մոր
վորովայնի պատի կողմը (ներքին դիրքավո-
րում):

Զավակի դիրքի մեր մասնանշած բոլոր ան-
կանոնությունները վերաբերվում են գծվար ուղ-
ղվող դեպքերին եւ մեծ մասամբ պահանջում են
ուպերացիայի դիմել:

ԱՆԱՍՏԻՆՆԵՐԻ ԽՆԱՄԲԸ ԾՆՆԴԱԲԵՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ՇԵՏՈ

Ծննդաբերությունը վերջանալուց հետո ան-
հրաժեշտ եւ ցույց տալ հատուկ ուշադրութուն
կենդանու փախչանման, խնամքին, կերակրման,
ինչպես նաեւ հետեւ նրա առողջական դրութեանը,
վորպսդի լուր ժամանակին նկատվի հիվանդութեան
սկիզբը, վորովհետեւ ծննդաբերությունից հետո
շատ հաճախ, նույնիսկ ծննդաբերության կանո-
նավոր ընթանալու դեպքում, լեբեան են գալիս
սեռական գործարանների հիվանդություններ,
վորոնք շատ անգամ լինում են մահացու:

Ծննդաբերությունից անմիջապես հետո արտա-
թորանքով (աղբ) եւ ստղմային ջրով կեղտաված
ցածքաբը՝ ընկերքի հետ միասին, լեթե ալդ
արդեն դուրս եւ լեկել, հանվում եւ շենքից եւ թաղ-

վում հողի մեջ. կենդանու առկ վում և առատ
և թարմ ցամքար:

Ծննդականի ամբողջ մարմինը շփվում է ծղոտի
խրճիկով՝ կեղտը և քրտինքը սրբելու համար և
հետո տրորվում է (պլտվում է) 10 — 15 րոպե,
կաշվի գործունեյութունը զրգուելու նպատակով՝
գրանով արյունը ներքին գործարաններից քաշելով:

Մրսելուց խուսափելու համար ոգատկար և
նույնպես մարմինը ծածկել մի տաք բանով,
մանավանդ տարվա ցուրտ ժամանակը, վատ
սարքած շենքերում:

Ծննդաբերութունը վերջանալուց հետո մայրը,
ծննդաբերության ժամանակ կրած տառապանք-
ներից հետո՝ սկզբում ախքան ուժասպառ ելինում
և թուլանում, վոր առաջին ժամանակը վոչ մի
ախորժակ չի ունենում, այլ խիստ ծարավութուն
է զգում, վոր անցկացնելու համար տրվում է
ջուր՝ սենյակի տաքութան, բայց վոչ պաղ:

Յեթե ծննդաբերութունը վերջացել է բարե-
հաջող, դուրս են լեկել սաղմի բոլոր թաղանթները,
այդ դեպքում կամաց կամաց ծնդկանի ախորժակը
բացվում է՝ ծննդկանն աշուտ ժանում և լերհան
է գալիս հոգատարութուն և սեր դեպի զավակը:
Հակառակ դեպքում ախորժակը կամ պակասում
է և կամ բոլորովին չքանում: Նքոցները շարու-
նակվում են շատ կամ քիչ ուժգնությաբ և հաճա-

խականությամբ: Սեռական ճեղքից գալիս և
կեղտոտ ծորանք՝ անախորժ հոտով, լերբեմն
նկատվում են սաղմի դուրս չեկած պատյանները:
Կաթը գալիս է աննշան քանակով և ախքան
վատորակ, վոր առաջացնում է գավակի հիվան-
դութուն: Կենդանին իրան զգում է ընկճված.
Չերմաշափը ցուլց է սալիս բարձր ջերմ: Այս
բոլոր լերևույթները գալիս են ասելու, վոր ծննդ-
կանը հիվանդացել է. և ինչքան շուտ պարզվի
հիվանդության ելութունը և ցուլց տրվի համա-
պատասխան ոգնութուն, ախքան ավելի մեծ
հույս կլինի բարեհաջող վախճանի համար:

ՇԵՏ ԾՆՆԴԱԲԵՐՈՒԹՅԱՆ ՇՐՋԱՆԻ ՀԻՎԱՆԳՈՒԹՅՈՒՆ- ՆԵՐԸ

Այն ծննդաբերութունը, վորը բարեհաջող
կերպով է վերջանում գավակի աշխար գալով,
միշտ ել բարեհաջող չի լինում մոր համար: Հաճախ,
մանավանդ կովերի մեջ, հետծննդաբերության
ըջանում նկատվում են այս կամ այն, թե տե-
ղական և թե ընդհանուր բնույթ կրող հիվանդ-
ություններ: Այդ հիվանդություններից նախ և
առաջ հարկավոր է մտանանշել:

1) ԸՆԿԵՐԻՒ Մնալը:

Այս հիվանդության եութունն այն է, վոր
սաղմային պատյանները բավականի լերկար ժա-

մանակ դուրս չեն գալիս զավակաւորից և զավակը
դուրս գալուց հետո հանդիսանալով մեռյալ
հշուտածք, աշխտեղ լենթարկվում են նեխման,
վորի արտադրանքն ամենից առաջ գրգռում է
թրգանդը, առաջ է բերում բորբոքում, իսկ
հետագայում կարող է անցնել մոր արյան մեջ և
բավականի լուրջ հիվանդութեան պատճառ դառ-
նալ, այն է՝ արյան թարախոտ վարակման, վոր
հաճախ վերջանում է մահով:

Սովորաբար ընկերքը դուրս է գալիս զավակի
հետո միասին, կամ ծնելուց մի քիչ հետո, ըստ
վորում լեղջուրավոր անասունների համար նոր-
մալ է համարվում, յեթե ընկերքը մի 6—7 ժամ
ուշ է դուրս գալիս: Այդ ժամանակն անցնելուց
հետո ընկերքի դուրս չգալն արդեն պահանջում
է հետևել ծննդկանին, վորպեսզի իր ժամանակին
միջոցներ ձեռք առնվեն՝ ընկերքը դուրս հանելու
համար: Ամենից հաճախ ընկերքի դուրս չգալը
նկատվում է լեղջուրավոր անասունների մեջ:
Ձիերի մեջ այդ լեղևութը համեմատաբար սակավ
է տեղի ունենում, բայց հետևանքը մահացու չե-
լինում:

Ահա թե ինչու ձիերի մեջ ընկերքը դուրս
չգալու դեպքում, անհրաժեշտ է շտապ կերպով
միջոցներ ձեռք առնել դուրս հանելու համար,
այն ինչ լեղջուրավոր անասունների աշխարհի

գործողութեան համար չեն շտապում, նրանց
ընկերքի նույնիսկ 2—3 օրով դուրք չգալը չի
ազդում անասունի արամադրութեան վրա:

Ընկերքի մնալու պատճառներն են՝ 1) ընկերքի
աննորմալ ուժեղ կերպով զավակատանը կպած
լինելը, մանավանդ կովերի՝ զավակատան բլթիկ-
ների միջոցով, տպա 2) վատ կերակրելու, կամ
չափազանց լերկար ու ծանր ծննդաբերութեան
հետևանքով ուժասպառ անասունի զավակատան
պատերի թուլ կծկումները ծննդաբերութեան
ժամանակ 3) զավակատան պարանոցի անցքի
շուտ փակվելը և այլն:

Ընկերքի մնալը կարելի չէ նկատել լերկու-
կերպ:

1) Յերբ պատկանները մասամբ աչքան են
դուրս լեկել զավակատանից, վոր փոկի նման կտի
են ընկած լինում սեռական ճեղքից, լերբեմն
նույն իսկ հասնում են գետին:

2) Դուրս չեկող ընկերքն արատքենից վոչ մի
կերպ չի նկատվում, վորովհետև ամբողջապես
մնացած է լինում զավակատան մեջ: Այս վերջին
դեպքն ափելի սակավ է նկատվում, բայց իր
հետևանքով ափելի ևս վտանգավոր է մոր համար:

Հիվանդութեան նշանները՝ ներսը մնացած և
մասամբ դուրս լեկած ընկերքը մի 2—3 օրից
հետո սկսում է նեխել: Պարբերաբար կրկնող

նքոցների ժամանակ հեշտոցից դուրս ե գալիս
կեղատու մուգ գույնի գարշահոտ հեղուկ՝ քաջքայ-
ված պատյանների կտորներով: Հեշտոցի և ար-
գանդի լորձաթաղանթները սաստիկ կարմրում են
ու ծածկվում մոխրագույն փառով, կաթը կամաց
կամաց նվազում ե ու դադարում, մարմնի շերմ-
տառիձանը բարձր ե լինում:

Յեթե ընկերքն ամբողջապես ե մնացած լինում
զավակատանը, ապա ծննդաբերութունից 3 որ
հետո զավակատան պարանոցի կծկվելու հետևան-
քով կարող են ախպիսի պայմաններ ստեղծվել,
վոր, նույնիսկ ուժեղ նքոցներ լինելով հանդերձ,
պատյանները դուրս չգան:

Իսկ ընկերքի նեխումն առաջ ե բերում արյան
թարախոտ վարակում և մահ:

Ընկերքը դուրս չգալու դեպքում բժշկությունը
լինում ե՝ կամ 1) սպասողական միջոցը, յերբ
հույս կա, թե կենդանին իր մարմնի սեփական
ուժով ընկերքը դուրս կհանի, կամ 2) գործո-
ղության դիմելը, վորի ժամանակ բժիշկն ինքը
ընկերքը կհանի դուրս:

Սպասողական բժշկումն այն ժամանակ են
կիրառում, յերբ ընկերքը մասամբ դուրս ե
յեկած լինում զավակատանից և յերբ դրա հետ
միասին անասունն ուժասպառ չի յեղել:

Զավակատունն ընկերքից շուտով ազատվելու

համար մարմնի գործադրած ուժին ոգնելու նպա-
տակով՝ տրվում են վորոշ դեղեր, վորոնք նպաս-
տում են զավակատան պատերի կծկումներն
ավելի ուժեղ կատարվելուն: Որինակ՝ տալիս են
զլուր (Спорбінъ):

Ի դեպ, այտտեղ հարկավոր ե մատնանշել ըկերքը
հեռանալու համար հաճախ գործադրվող մի վտան-
գավոր միջոց, այն ե, յերբ ամոթույթի ճեղքից
դուրս յեկած ընկերքից ծանրությունները (աղ-
յուս, քար) են կապում, հուսալով, թե այս ծան-
րությունները կոգնեն ընկերքին, զավակատան
պատյանից պոկվելու: Անհրաժեշտ ե խուսափել
այդպիսի միջոցից, վորովհետև քանի ընկերքը
զավակատան պարանոցով անցնում ե, վերջինս
կշարունակի բաց մնալ մինչև պատյանների լրիվ
դուրս գալը: Բաց յեթե ընկերքը կարվի զավա-
կատան պարանոցի անցքի մոտ, ինչպես շատ
անգամ տեղի յե ունենում՝ անհարմար ծանրու-
թյան ընտրելու հետևանքով, կամ յերբ անասունը
պատանմամբ վորտ դնում ե դրա վրա, այդ ժա-
մանակ պարանոցը կփակվի և զավակատան մեջ
մնացած ընկերքի մասը կենթարկվի նեխման և
առաջ կբերի մոր համար ամեն տեսակի վտան-
գավոր հետևանքներ:

Ընկերքի դուրս գալն շտապեցնելու համար,
կարելի յե զավակատունը լվանալ կրեոլինի գաղջ

լուծութիւնով, վոր ուժեղացնում է նրա պատերի կծկունքները:

Ընկերքը ձեռքով դուրս բերելու յերկրորդ միջոցը հիմնադրում են այն դեպքում, յերբ վատահիշեն՝ ծանր ծննդաբերութիւնից, կամ վատ կերակրվելուց ուժասպառ լեղած անասունի ուժերի վրա և կամ յերբ ընկերքն ամբողջապէս մնացած է լինում ներսը:

Վերջին դեպքում պետք է շտապեցնել գործողութիւնը և ծնելուց մի օրից տվելի չուշացնել: Մաքուր լվացված, լեղունգները կարճ կտրած և վազելինով ոծած ձեռքը մտցնում են զավակատան դեռևս բաց մնացած պարանոցի մեջ և գտնելով այնտեղ ընկերքի պատյանները, մատների թեթև սեղմումով այդ պատյանները պոկում են յորձաթաղանթից: Ձիերի համար այդ պոկելը կատարվում է զավակատան յորձաթաղանթի ամբողջ մակերեսի վրա, իսկ վորո՞նց անասունների մոտ՝ միայն ընկերքի բռնած տեղերից:

Ընկերքը հեռացնելու գործողութիւնը մեծ համբերութիւն է պահանջվում, վորովհետև խիստ և արագ միջոցներով, ուրիշ խոսքով ընկերքը բաժանելու փոխարեն՝ փրցնելով, կարելի չէ զավակատան պատերին լուրջ վնասվածքներ հասցնել, վորից առաջ կգա ուժեղ արյունահոսութիւն: Դործողութիւններ վերջացնելուց հետո,

շատ լավ կլինի, վոր զավակատունը լվացվի կրեոլինի գաղջ թուլ լուծութիւնով:

ՋԱՎԱԿԱՏԱՆ ԴՈՒՐՍ ԸՆԿՆԵԼԸ

Այս հիվանդութիւնը նկատվում է կամ ծննդաբերութիւնից անմիջապէս հետո, կամ դրանից մի քիչ հետո, քանի դեռ զավակատան պարանոցը լայն է բացված: Հիվանդութիւնն պատճառը միշտ էլ չի կտրելի վորոշել: Շատ դեպքերում զավակատան դուրս ընկնելը կախված է ընկերքի՝ չափազանց ամուր կերպով իր յորձանաթաղանթի կամ վորո՞նց անասունների զավակատան ըլթիկներից կապած լինելուց, վորոնց լեզվ. անասունների մեջ և ամենից հաճախ նկատվում է այդ հիվանդութիւնը: Առաջ նկատվում է զավակատան կապերի թուլացման, անասունը դիրքով դեպի լեռ թեքված լինելու, ծննդաբերութիւնից հետո քիտ թեքված լինելու, ծննդաբերութիւններ դուրս չեկած ընկերքին մեծ ծանրութիւններ կապելու և վերջապէս այդ հիվանդութիւնը կենդանին հատուկ, բնածին կերպով արամադիր լինելու հետևանքով:

Դուրս ընկած զավակատունը կախված է լինում սեռական ձեղքից, կարմրազուխ մեծ ուռուցքինման (կովերինը ծածկված է լինում ըլթիկներից, իսկ խոզերինն օւնենում է լերկաբ՝ աղիքների հանդուլցի ձև), միզամիամվուշան ու

մեզանցքը կուշ են գալիս և առաջ են բերում միջկապութիւն (շեռկապ):

Վորքան կտրելի լի, պետք է շուտ ուղղել գա-
վակատունը, այդ ժամանակ կենդանին կանգնած
դրութեան մեջ պետք է լինի Պուրս ընկած գա-
վակատունը պետք է ազատել ընկերքից, լեթե
այդ դեռ պահված չէ, խնամքով պետք է մաքրել
վրան կպած կեղանքից, նախ լվանալ սառը ջրով
և ապա շիպի սառը լուծուլթով ($1 - 2^\circ/\circ$): Ոծա-
նելիք և ընդհանրապես ճարպերով ոծել խորհուրդ
չի տրվում, վորովհետև այդ կգժվարացնի գավա-
կատունն ուղղելու գործը:

Զավակատունը պետք է ուղղել այսպես. մաքրած
գավակատունը պետք է փաթաթել մաքուր յե-
րեսորբիչով, ոգնականի միջոցով սեռական ճեղք-
վածքից մի քիչ վերև բարձրացնել և գավակա-
տունը ուղղողը ձեռքով սեղմելով՝ դուրս ընկած
մասի հիմքը, պետք է աշխատի ներս հրելով
դեղի իր տեղը:

Այս բավականին դժվար և հոգնեցուցիչ աշխա-
տանքի ժամանակ անասունն անզխառկցաբար
սաստիկ դիմադրութիւն ցուց կտա, իր ուժերը
լարելով, վոր կտրելի լի վերացնել գործողութեան
ժամանակ կամ վրաները կապելով և անասունին
մեջքի վրա պտուկեցնելով և կամ անասնաբուժի
կարգադրութեամբ դեղեր խմեցնելով:

Ուղղված գավակատունը կտրող և նորից հեշ-
տութեամբ դուրս ընկնել. այդ կանխելու համար
սեռական տնցքը 2 — 3 տեղով կտրում են և
հիվանդին գոմում ախպես են կանգնեցնում, վոր
հետույքն առջևից բարձր լինի: Մի քանի օր
հետո, լերը անասունը զգալի կերպով հանգստացած
է լինում, կարերը քանդում են:

ՄՆՆԴԱԲԵՐԱԿԱՆ ԿԱՅՎԱՄ

Այս հիվանդութիւնը զլխավորապես նկատվում
է կովերի և նույնպես խոզերի մեջ, ծննդաբերու-
թիւնից անմիջապես հետո, ըստ վորում առաջին
տնգամ ծնողները լերքեք չեն հիվանդանում այս
հիվանդութեամբ: Այս հիվանդութեան ետեւութիւնն
է՝ ուղեղի հանկարծակի սակավարյունութիւնը,
վորին հետևում է բոլոր շարժողական գործարան-
ների կաթվածը (կուշ տալու, կղկղանքի, մեղի
արտադրութեան, շարժողութեան) և ընկճված,
քնկոտ, անզգա դրութիւն: Պատճառները ճշտիվ
դեռ չեն վորոշված:

Նշանները. այս հիվանդութիւնը մեծ մասամբ
ծննդաբերութիւնը հաջող վերջանալուց հետո
հանկարծակի, անսպասելի կերպով և վրա հաս-
նում: Կովերի մեջ աչքի լի ընկնում քնկոտ դրու-
թիւն, ախորժակի կորուստ և վորոճալու բա-
ցակալութիւն: Առաջ է գալիս հետույքի թուլու-

թյուն, կենդանին շարժման ժամանակ որորվում
է, վերջապես վայր է ընկնում և վերև բարձրա-
նալու փորձեր է անում, բայց չի կարողանում:
Ապա առաջ է գալիս գիտակցության և զգացողու-
թյան թուլացում և այն ել այնքան սաստիկ, վոր
մարմնի ամենազգայուն մասերը (ամբակի պատկը)
քորոցով ծակելիս կովը բոլորովին չի գգում:

Հիվանդը սովորաբար պառկում է աջ կողմի
վրա, վռտքերը մեկնած և գլուխը մի կողմ ծռած:
Բերանից դուրս է գալիս թուր, լեզուն կախ է
ընկնում և անասունը չի կարողանում ներս քաշել
(կաթված): Կոպերը կիսախուփ են, աչքի թա-
ղանթները՝ չոր, փայլը՝ կորցրած և անթափանց:

Շարունակ զարգացող կաթվածի հետևանքով
կուլ տալը նախ դժվարանում է և ապա անհնարին
է դառնում:

Կղկղանքի և մեզի արտադրությունը դժվարա-
նում է կամ դադարում: Առանձնապես բնորոշ է
այս հիվանդության ժամանակ մարմնի ջերմու-
թյան աստիճանի իջնելը, ուղիղ աղիքի մեջ դրած
ջերմաչափը ցույց է տալիս $34 - 35^{\circ}$: Ականջնե-
րը, լեղջուրների արմատները և վռտքերը շոշա-
փելիս սառն են լինում: Յեթե չբժշկվի, $2 - 3$
որից հետո հիվանդը սատկում է: առողջանալու
դեպքեր սակավ են պատահում:

Այս հիվանդության ժամանակ մեծ հաջողու-

թյամբ կիրառում է անասնաբուժ եվերսի առա-
ջարկած միջոցը — հատուկ հարմարեցրած գործի-
քի միջոցով պտուկներով ծծերի մեջ ող (կամ
թթվածին) ներս փչելը: այդպիսի գործիքներ
չունենալու դեպքում կարելի չե ոգավել հեծանվի
ողամուղ գործիքով (նասոս): Յերբ ող փչելուց
 $6 - 10$ ժամ հետո կավը վեր չկենա տեղից,
կարելի չե կրկնել այդ գործողությունը (ող ներս
փչելը), վորպեսզի ծծերից ողը շուտով դուրս չգա,
ող փչելուց հետո լերիզով կապում են լուրաքան-
չյուր պտուկի արմատը:

բացի ող ներս փչելուց, հարկավոր է ուշա-
դրություն դարձնել ստամոքսի, աղիքների գոր-
ծունեյության և միզանոսության վրա: Փորկա-
պությունը պետք է բժշկել հոգնայով (կլիզմա) և
ձեռքով հեռացնելով կղկղանքի պնդացած մասերը
(յուժողական չտալ): մեզը դուրս բերել կատետ-
րով:

ԾՆՆԴԱԲԵՐԱԿԱՆ ՋԵՐՄԱՆՏԸ

Այս հիվանդությունն առաջ է գալիս ներսը
մաացած ընկերքը կամ արգանդում մնած սաղ-
մի նեխումից առաջացած նյութերը՝ անասունի
արյան հետ խառնվելու հետևանքով, ինչպես նաև
կեղտոտ ձեռքերի ու գործիքների միջոցով: Շատ

հաճախ նեխած արտաթորութիւններով վարակ-
ված ցամաքաւն ել կարող ե ալգ վարակը
տանել սեռական գործարանները, մանավանդ
զավակատան կամ հեշտացի գուրս ընկնելու
ժամանակ:

Սովորաբար հիվանդութեան նշանները յերևում
են 2 — 4-րդ օրը: Մարմնի ջերմաստիճանը հաս-
նում ե մինչև 40,5° և նույնիսկ 41,5°, ախոր-
ժակ չի լինում, կովը չի վերածում, կաթ չի տա-
լիս: Սեռական արտաքին գործարաններն ուռ-
շում են, նրանցից զարշահոտ ե գալիս, մուգ
կեղտոտ լորձուկ: Շուտ-շուտ միգում ե: Տրա-
մադրութիւնը ճնշված ե լինում: Ձիւերն այս
հիվանդութեան ժամանակ սովորաբար վտար վրա
լեն մնում, իսկ կովերը պառկում են: Շատ քիչ
ե պատահում, վոր առողջանան:

Բժշկութիւնը. նախ և առաջ անհրաժեշտ ե
զավակատողն ազատել ընկերքից, կամ մեռած
զավակից: Ապա լվանալ զավակատողն որական
2 անգամ կրեոլինի զաղջ լուծուլթով: Խմելու
համար աալ տաքութիւնն իջեցնող դեղեր:

Այս վաղնգաւոր հիվանդութիւնը կանխելու
համար անհրաժեշտ ե խստիվ հետեւել գործողու-
թիւն կատարելու ժամանակ ձեռքերի ու գոր-
ծիքների մաքրութեանը նաե հսկել ծննդկանին
տեղաւորած շենքի մաքրութեանը:

ՄՆԵՐԱԲԵՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ՇԵՏՈ ՊԱՌԿԵԼԸ

Կովերի հաճախակի հիվանդութիւններից մեկն
ե ծննդաբերութիւնից հետո պառկելն ե, վորի
ելութիւնն ե հետուքի թեթեւարաւիչը, վորպես
հետեանք ծննդկանին ոգնելու ժամանակ մանկա-
բարձական անհմուտ, կոպիտ ոգնութիւն ցուց
աալուց առաջացած սեռական անցքերի քնասվա-
ծքների, կոնքի վասկըների ջարդվածքի և կոնքի
խողոչի նյարդերի վնասելուն: Շատ անգամ այս
հիվանդութեան պատճառը լինում ե արեան մա-
կընթացութիւնը դեպի վոդնուղեղը, մանավանդ
լավ չաղացրած, լիարուս կենդանիների մեջ:

Հիվանդութեան նշանները. կենդանին չի կարո-
ղանում վոտքի կանգնել: Ախորժակը, վորոճաւն
ու մարմնի ջերմաստիճանը նորմալ են լինում:
Հիվանդութեան տեղեւորութիւնն ու հետեանքը
տարբեր են լինում կամ 4 — 5 օրից հետո հե-
տգհետ ե լավանում ե և կովը վոտքի լե կանգնում
ու առողջանում, կամ պառկելը տևում ե 6 — 7
օրից աւելի, ալգ դեպքում պետք ե լենթադրել,
վոր անբարեհաջող լելք ե ունենալու — զարգանում
են պառկելուց առաջացած վերքերը (պառկելա-
խացեր), աղիքների բորբոքում և անասունը կա-
քաղ ե սատկել հյուժվելուց:

Բժշկութիւնը. հիվանդին արամադրել մաքուր

և առատ ցամքար. մեղքն ու գոտկատեղը
տրորել գրգռիչ նյութերով (սկիպիդար, կամֆորի
սպիրտ ալյն). առաջ դուրամարս, վոչ շատ առատ
կեր. հետևել աղիքների գործունեությանը.
փորկապություն ժամանակ հոգնա (կլիզմա)
անել:

Խորհուրդ և արվում գործադրել նաև կուրծի
մեջ ող փչելու միջոցը, յեթե հիվանդության
սլաքառուր կոնքի ջարդվածքն ու հոդերի ձգվելը
չեն:

8 808

Գիճը 30 Կ.

